

Iako Dragojlović kaže da je teološki i politički aspekt u bogumilskom problemu neodvojiv, ipak se čini da pretjeranim isticanjem političkog — a da pri tom za nj ne nalazi čvršća oslonca u izvorima — potiskuje, pa gotovo i zanemaruje religiozni aspekt, kojem, mada ne koliko i prvom problemu, treba također posvetiti potrebnu pažnju. Umjesto da nakon mnogih radova koji se na to odnose unese u obrađeni problem više reda i sistema, on unosi u nj potpunu zbrku, a kod nedovoljno upućena čitatelja izaziva neinformiranost. S tim u vezi iznenaduje što se takav prilog nedovoljne znanstvene vrijednosti objavljuje u rubrici »Znanstveni rezultati« i to u časopisu »Nastava povijesti«, namijenjenom upravo nastavnicima-historičarima.

Petar Korunić

JOSIP LUČIĆ, POVIJEST DUBROVNIKA OD VII STOLJEĆA DO GODINE
1205, Zagreb 1973, str. 139 + 3 karte.

Nakon višegodišnje stanke napokon se u izdanju Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku pojavio drugi svezak davno zasnovane i još nedovršene »Povijesti Dubrovnika«. U prvom je svesku Grga Novak obradio povijest do pada Epidaura (v. prikaz J. Lučića »O nekim problemima najstarije dubrovačke povijesti« u HZ, XIX—XX, 1966—67). Njegov je posao nastavio J. Lučić koji je obradio razdoblje od VII st. do 1205, dakle razdoblje u kojem se razvio i svoj povijesni hod započeo grad Raguzij (Ragusium), poslije hrvatski Dubrovnik.

Svoju povijest Lučić počinje prikazom postanja Dubrovnika. Pri tom on sistematizira i sintetizira — uz pregled starijih — gledište o postanku Dubrovnika na temelju vijesti u Konstantina Porfirogeneta i arheoloških nalaza. Po svemu se čini da će to gledište biti općenito prihvaćeno i da do eventualnih novih otkrića ono jedino ostaje utemeljeno.

Da ga ukratko ponovim. Na najvišem dijelu otočića na hridinama Lau nalazila se utvrda, jedna u obrambenom lancu koji je s te strane štitio Epidaur od kopnenih i pomorskih napadaja. U tu utvrdu i one bliže Epidauru, Spilan i Gradac, zaklonile su se izbjeglice iz Epidaura, koje su se s vremenom sklonile u Raguzij, kojega je položaj bio veoma prikladan za obranu, a nalazio se na mjestu gdje je poslije bio bivši samostan sv. Marije. Takvo naselje spominje se po prvi put u VIII stoljeću. Glavnoj jezgri pučanstva, koju su tvorile izbjeglice iz Epidaura, pridružili su se poslije bjegunci iz Salone.

Potom Lučić jasno i pregledno prikazuje širenje prvotne jezgre iz utvrde po otočiću prema istoku u tri seksterija (Kaštel, tj. danas dio grada poznat kao Sveta Marija, a tad prvo sjedište kneza i biskupa, zatim Sveti Petar i Pustijerna; uz njih je postojala i luka Kalarinje ispod današnje tvrđave Bokar). Lučićev opis još je jasniji po priloženoj zračnoj snimci s ucrtanim granicama prvotnih seksterija i po karti o širenju Dubrovnika. Gradski je razvitak završen na otoku najkasnije u IX st. a u idućim je stoljećima morski rukavac prema kopnu nasut i u grad su tada uključena dva predgrađa: manje pod zidinama na otoku i veće, Prijeko, na kopnu. Tako je uza stari grad opasan zidinama i novi, pa u XII st. postoji jedinstveni grad zvan Raguzij, a od kraja toga stoljeća i od početka XIII st. zvan i Dubrovnik. Lučić se, čini se s pravom, pridružuje gledištu kako dualnost imena Raguzij-Dubrovnik nema svoj korijen u postojanju dvaju susjednih — slavenskog i romanskog — naselja pod različitim imenima. Pri tom on pripoćuje suvremeno tumačenje postanka imena Dubrovnika, koje je dao Žarko Muljačić, ali, čini se,

da sâm uza nj ne pristaje, nego misli da ime nije ni do danas objašnjeno. U ranim legendama o postanku Dubrovnika, koje ga pripisuju Slavenima, Lučić s pravom vidi ranu jaku slavizaciju grada, koji je na temelju složena političkog iskustva, te migracijsko-asimilacijskog procesa i kulturno-konfesionalne baštine uskoro postao etnički hrvatski grad.

Prvotnom je pučanstvu epidaurska tradicija pomogla da se održi i poslije napreduje, dajući svome gradu trgovačko-pomorski značaj. Uz to je njihova egzistencija ovisila i o obradbi zemlje u bližoj i daljoj okolici, tj. uživanju posjeda na području gradskog agera. O tome je Lučić 1970. u Zagrebu objavio zasebnu knjigu »Prošlost dubrovačke Astareje«, koja obuhvaća Župu, Šumet, Rijeku, Zaton i Gruž s najbližom gradskom okolicom. »Prvotni kopneni i izvangradski dubrovački teritorij, njegov gradski ager, u izvorima zvan *baština*, *hereditas*, *terra firma*, *Astareja*, sastavni je dio grada Dubrovnika, njegove uprave u svojem osnovnom opsegu zacijelo još od VII st.«, zaključuje Lučić svoja arheološka, socijalna i toponomastička istraživanja. Isto misli i za Otoke (Koločep, Lopud i Šipan), tj. da su od samog početka neprijeporni posjed Raguzija.

Kao središte tolikog područja razvio se Dubrovnik u grad s diferenciranim unutrašnjim životom. Ne samo da je u gradu i okolici bila razvedena profesijska struktura kakvu su već mogli diktirati mediteransko podneblje, obalni smještaj i oskudica plodnog tla, nego je potekao i društveni razvoj srednjovjekovne komune kroz klasnu diferencijaciju na vlastelu i puk i kroz postepenu izgradnju u mnogočemu samostalne vlasti do XII stoljeća.

Lučić potanko prikazuje organe vlasti: zakonodavne (gradska skupština i njezino vijeće, zatim gradsko vijeće koje se — isključivši pučane — postepeno razvijalo u kasnije Veliko vijeće, jamstvo aristokratske vladavine) i izvršne (nadbiskup, gradski načelnik ili knez, prior i njegovo vijeće, njegov zamjenik, suci, konzuli i dr.).

Pisac nije zaboravio da istakne za ono doba veliku ulogu crkve u životu komune, pa je potanje opisao crkvene ustanove od XI do XIII stoljeća. Pri tom se zadržao na razvoju biskupije, nasljednice epidaurske biskupije, i njezina prerastanja potkraj X st. u nadbiskupiju sa svim jurisdikcijskim reperkusijama, osobito nakon utemeljenja barske nadbiskupije, do povezanosti s političkim odnosima u zaleđu, što je rezultiralo u pojačanoj napetosti pa i sukobima. Uz to je Lučić prikazao osnutak benediktinskih samostana i pitanja s tim povezana (upozorava na reprezentativni plod benediktinskog djelovanja — na Dubrovački ili Rožatski misal iz XII st.), a zatim daje pregled crkvenih zgrada u gradu i okolici, od kojih su neke znamenite za cjelinu starohrvatske umjetnosti.

U ostalim dijelovima knjige Lučić prikazuje političke i gospodarske odnose Dubrovnika sa zaleđem, Hrvatskom, Bizantom i Italijom.

Ističe kako već uzaludna arapska opsada Dubrovnika u IX st. pokazuje da je grad bio jak, a sudjelovanje 869. dubrovačkih brodova u prijevozu hrvatskih i drugih četa preko Jadranskog mora ne samo jakost njegove mornarice nego početak veza s Hrvatskom. »Povijesna sudbina Dubrovnika i Hrvatske« — kaže pisac — »od sada dalje bit se i ostat će tijesno povezana.« U tom smjeru iznosi tuđe mišljenje o potpadanju Dubrovnika pod upravu kralja Tomislava, pa veze s Kačićima i Rovinjem u XII stoljeću, a i svjedočanstvo El Idrisija o Dubrovniku kao »zadnjem gradu u Hrvatskoj«.

Odnose sa zaleđem prati od plaćanja pristojbe za uživanje posjeda izvan grada u IX st., preko Samuilova pustošenja grada na kraju X st. do ratnih sukoba s nemanjićkom Srbijom (1172, 1184 i 1185), koja ga je uzalud htjela zauzeti, i do trgovačkih ugovora sa Srbijom (1186) i s Bosnom bana Kulina (1189), te crkvenih odnosa sa Zetom i Bosnom.

Odnosi prema Bizantu i Italiji povezani su s pitanjem vrhovne vlasti, koju je Dubrovnik u opisanom razdoblju priznavao (uglavnom Bizant, Mlečani 1000. i 1171. te najposlije 1205—1358, i Normani 1081—85, 1172. i 1186—92, koji su štitili Dubrovnik protiv Srbije i Venecije).

Ti se odnosi isprepleću sukobima i obogaćuju trgovačkim ugovorima, među kojima se — po sudu pisca — ističe onaj s Pisom kao »izuzetno važan dokument dubrovačke pomorske trgovačke prošlosti«, jer upućuje na opseg mogućega trgovanja po cijelom Sredozemlju. Ipak, Lučić upozorava da su za Dubrovnik bili najvažniji gospodarski odnosi sa susjednom Apulijom.

Na kraju valja kazati da je Lučić odgovorio postavljenoj zadaći. Razumljivo je i pregledno prikazao dubrovačku povijest do 1205. O tom razdoblju ima malo podataka, a pisac je rekao sve što se imalo reći. Možda je mogao izbjeгти neka ponavljanja ili opća mjesta, ali, s obzirom na sve prilike, kritičar mora pozdraviti njegovu knjigu, a i cijelu zamisao, jer hrvatska historiografija Dubrovčanima duguje cjelovito napisanu knjigu o prošlosti njihova i svoga grada, koji je po svemu ipak malo povijesno čudo. To više što dosadašnje knjige tu potrebu ne zadovoljavaju.

Trpimir Macan

VESELIN KOSTIĆ, KULTURNE VEZE IZMEĐU JUGOSLOVENSKIH ZEMALJA I ENGLLESKE DO 1700. GODINE, SAN, Beograd 1972, 565.

Postoji jedno bogato razdoblje naše kulturne prošlosti koje je i do sada bilo predmet znanstvenih istraživanja, ali koje nas, zbog svoje važnosti i još uvijek nedovoljnog poznavanja, ponovo poziva na ozbiljan rad. To su kulturne veze naših naroda s evropskim narodima. Bilo bi neispravno, a za nas i nepravedno, ako ne bismo upoznali stvarni, ne mali, prinos naših ljudi u izgradnji evropske kulturne baštine. U burnom razvoju novovjekovne povijesti naši su narodi bili na granici dviju kultura — Istoka i Zapada. Zbog njihova sukoba oni nisu mogli da slijede evropski ekonomski i kulturni razvoj. Budući da nisu imali važnijih kulturnih centara, pojedini su sinovi naših naroda u evropskim kulturnim središtima postizali zavidne naučne rezultate. Nas su zadužili da osvijetlimo njihov stvarni rad i preko njega naš prinos svjetskoj kulturi. Jer, mada su oni svoje radove ostavili izvan svoje domovine, ipak oni pripadaju nama; zbog toga ne treba da budemo skromni. To su naši istaknuti zemljaci, koji su na raznim naučnim poljima — od filozofije, teologije, historije, književnosti do prirodnih znanosti — unijeli u evropsku civilizaciju brojne priloge.

Raznolike su kulturne, trgovačke i povijesne veze naših ljudi u prošlosti s inozemnim narodima. Ma koliko da se do sada na toj kompleksnoj materiji radilo, još uvijek nedostaju kritičko-analički a zatim i sintetički radovi, koji bi svestrano prikazali to nadasve interesantno i — za pregled cjelovite naše prošlosti — vrijedno poglavlje u povijesti naših naroda.

Upravo jedan takav rad je navedeno djelo Veselina Kostića. Kako to u samom naslovu precizira, autor želi da prikaže kulturne veze jugoslavenskih zemalja i Engleske do 1700. S tim u vezi napominje da su pojmovi »Jugoslavija« i »jugoslavenski« prenijeti »na period pre 1700. godine da označe teritoriju obuhvaćenu granicama današnje Jugoslavije« (2). Ne namjeravamo da se ovim djelom bavimo analitički, a niti kritički, već želimo skrenuti pažnju na taj ozbiljan i vri-

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor

*IVAN KAMPUŠ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK*

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
SAVEZ POVIJESNIH DRUŠTAVA HRVATSKE